

УДК 291.4:379.85
ББК 86.0

Володимир Великочий
(м. Івано-Франківськ, Україна)

РОЗВИТОК РЕЛІГІЙНОГО ТУРИЗМУ В ГАЛИЧИНІ: СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ

У статті робиться спроба висвітлення історії розвитку релігійного туризму в Галичині модерної доби в контексті віросповідної та конфесійної приналежності. Особлива увага приділяється паломництву як одному з видів релігійного туризму. На засадах власних маркетингових досліджень виокремлено сегменти в середовищі тих туристів, які подорожують з релігійною метою. Пропонуються напрями вдосконалення організації туристичної діяльності, шляхи покращення формування туристичного продукту релігійного характеру в комплексі з його збутом.

Ключові слова: індустрія туризму, релігійний туризм, паломництво, Галичина, принципи туризмознавчих досліджень.

Релігійний туризм відіграє значну роль у системі міжнародного й внутрішнього туризму. Люди відправляються в паломницькі та екскурсійні поїздки по святих місцях і релігійних центрах. Вони прагнуть взяти участь у релігійних церемоніях, помолитися, зробити пожертвування.

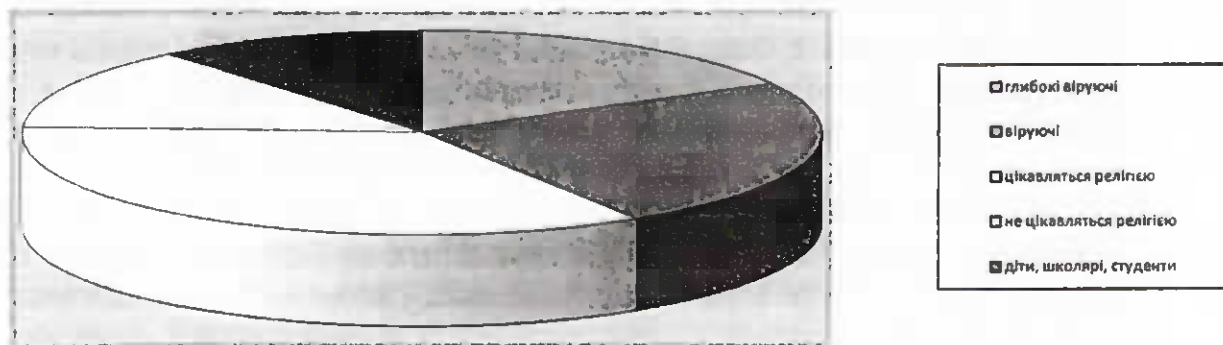
Релігійний туризм є складовою частиною сучасної індустрії туризму. Відносно нещодавно, із середини ХХ ст., в індустрії туризму він виділився з культурно-пізнавального в окремий вид¹, хоч здійснення туристичних подорожей з релігійною метою практикувалося на Європейському континенті ще в епоху Відродження. Саме така пізня ідентифікація релігійного туризму як окремого виду є, на нашу думку, причиною того, що досі в середовищі вчених-туризмознавців існує чимало його альтернативних дефінітивних визначень². Своєю чергою, різновидами релігійного туризму є паломництво й пізнавальні тури релігійної спрямованості.

В Україні функціонує демократичне законодавство про свободу совісті та релігійні організації, яке забезпечує українське суспільство від міжконфесійних конфліктів. Поліетнічність України збалансовується низкою законодавчих актів, які відповідають стандартам міжнародного, зокрема європейського, законодавства. Це забезпечує міжконфесійну стабільність, захищає українське суспільство від будь-яких небажаних етноконфесійних трансформацій. Україна може слугувати добрим взірцем країни безпечної і привабливої для міжнародного туризму, зокрема релігійного, паломницького туризму.

У 90-ті рр. ХХ ст. у громадській лексиці увійшло забуте слово паломництво. Паломництво – “pilgrimage” – ходіння або подорож до святих місць із чітко визначеними культовими цілями. Паломництво в тій чи іншій формі прийнято практично в усіх релігіях і язичницьких культурах. Нині паломники широко користуються послугами туристичної індустрії, створюються спеціальні туристичні фірми, що організують такі тури. Паломницькі тури, на відміну від релігійно-пізнавальних або культурно-пізнавальних, несуть певний світоглядний, так би мовити, “вірувальний” сенс, певну релігійну обрядовість.

Організація масових відвідин монастирів, святих місць є не що інше, як релігійний туризм, який ділиться на декілька напрямів залежно від глибини ставлення людей до релігії. Ситуація з розвитком релігійного туризму в Галичині сьогодні відповідає загальноукраїнським тенденціям, хоч має й певні особливості, пов'язані, насамперед, з вищим рівнем релігійності західноукраїнського населення порівняно з

рештою регіонів країни. Загальну мотивацію здійснення релігійного туризму наводимо в діаграмі.

Діаграма. Стратифікація за ознакою зацікавленості в здійсненні релігійного туризму
(Усереднені дані ВТО за 2008 рік)

Глибокі віруючі – 17%
Віруючі – 24%
Цікавляться релігією – 35%
Не цікавляться релігією – 13%
Діти, школярі, студенти – 11%

Спробуємо описати загальновизнані критерії в ході проведення опитування туристів. Принагідно зазначимо, що воно здійснювалося не за всіма визначеними критеріями соціологічного опитування, однак дає загальну уяву про предмет дослідження.

Сегмент перший. Глибоковіруючі, 17%. Вони хотіли б пожити в монастирях тривалий час, прагнуть сюди, як діти в отчий дім після довгої розлуки.

Сегмент другий. Віруючі, 24%. Вони також хочуть пожити в монастирях, але не такий тривалий час.

Для двох цих груп метою відвідування релігійних святинь є молитовне спілкування, праця, збори пожертв на відновлення і розвиток монастиря чи храму. Це так звана проща, паломництво. За релігійними канонами паломницька поїздка повинна тривати не менше 10 днів і найчастіше припадає на релігійні свята. У наш час паломництво може тривати від кількох днів до кількох місяців, за бажанням паломників і/або залежно від можливостей місць відвідування. Адже нині багато церков, соборів і монастирів зруйновані, їх відновлення тільки починається. Часто монастирі приймають паломників, благословляючи їх на посильну трудову слухняність. Нерідко такий послух дає досить відчутні результати.

Паломницький тур відрізняється від усіх інших реальною участю паломників у релігійному житті храму чи монастиря, відвідуванням богослужіння, вчиненням молитовного правила вранці та ввечері, перед і після трапези, на початку й у кінці шляху, а головне – особистою участю у відновленні й підтримці життя обителі.

Сегмент третій. Ті, що цікавляться релігією, 35%. Люди вірять у Бога, але не так суворо ставляться до церковних атрибутів і канонів. Вони намагаються відвідати храми, наприклад, у православні свята й певні дні (приміром, дні поминання) або з якихось інших особистих причин. Їм цікаві монастирі, саме життя в монастирях. Вони хочуть поклонитися святим чудотворним іконам і мощам, зробити обмивання у святих джерелах, поставити свічку, подати записку "про здоров'я" чи "за упокій" рідних і близьких, внести посильне грошове пожертвування на відтворення святині, привезти із собою з поїздки ікону, частинку святині, але провести там хоч якийсь, навіть не дуже

тривалий час їм не хотілося б. Побажання цих людей: транспорт максимально комфортний, обов'язково супровід, трансфери, харчування в громадських місцях, частіше за все в ресторанах (в обителі, як виняток, для "екзотики"), проживання комфортне (1–2-місні номери з усіма зручностями в екологічно красивих і чистих місцях), екскурсійне обслуговування, бажані анімація і додаткові послуги. Ці люди прагнуть поєднати відвідування святих місць з активним відпочинком. Для них цікаво додатково в цій поїздки відвідати природний заповідник (національний парк), просто гарне місце, а також місця виробництва й продажу предметів народних промислів.

Сегмент четвертий. Ті, що не цікавляться релігією, 13%. Люди не цікавляться релігією як такою. Вони їдуть відпочити, змінити обстановку, помилуватися природою та архітектурою, почути фольклор "глибинки", підвищити свій інтелектуальний рівень, угамувати одвічну людську спрагу цікавості поспілкуватися з людьми приблизно їх кола, але не пов'язаними з ними нічим, окрім самої поїздки. Ця категорія хоче отримати все найкращої якості. Узагалі, чим менший інтерес до самої релігії, тим вищі вимоги до комфорту й більше капризів у тих, що їдуть у релігійний тур. Представники зазначеної групи це чудово розуміють і самі. До цієї ж групи часто відносять і дітей, хоча це не цілком коректно.

Сегмент п'ятий. Діти, школярі, студенти, 11%. Їм хотілося б того ж, але, за можливості, все-таки дешевше, з меншим екскурсійним навантаженням і з додаванням у розважальну програму суто молодіжних елементів (наприклад, дискотски з молодіжною музикою, ігри й т. ін.).

Можемо сміливо стверджувати, що релігійний туризм, як такий, зародився з паломництва, а його історія в Галичині сягає, щонайменше, часу запровадження християнства на наших землях.

Сенс паломництва полягає в поклонінні святим місцям, що має релігійний характер і супроводжується богослужіннями й молитвами біля шанованих святинь. Будь-яке інше відвідування святих місць, не пов'язане з релігійним поклонінням, строго кажучи, не має відношення до канонічного паломництва.

Сильні традиції паломництва в християнстві – католицизмі й православ'ї. Причин для здійснення паломництва є чимало. Спробуємо окреслити найзагальніші. При цьому зазначимо, що спонукальні мотиви для паломницької дії в кожному конкретному випадку є також дуже конкретні й особистісні.

По-перше, вчинення релігійного обряду (молитва, причастя, сповідь). Релігійні таїнства являють собою найголовнішу внутрішню основу, зміст життя християнської церкви. По-друге, духовне вдосконалення. Десятки й сотні тисяч різних людей тягнуться у святі обителі саме за духовною їжею. По-третє, отримання благодаті, духовної і фізичної поради й допомоги. По-четверте, релігійна освіта. По-п'яте, поклоніння святому місцю, храму, мощам³.

Одним з важливих аспектів паломницьких поїздок є їх духовно-просвітницька складова. При відвідинах святих місць люди дізнаються про історію й духовні традиції монастирів і храмів, особливості богослужіння, святих і подвижників благочестя, чие життя й діяльність були пов'язані зі святинями, що входять до паломницького маршруту. Прочани мають можливість поговорити з настоятелями монастирів, деякі з них знаходять тут собі духівників. Паломництво відіграє також важливу загально-освітню роль. Монастирі та храми на Русі завжди були не тільки місцем духовного діяння, а й культурними центрами. Тут віками накопичувалися книги, ікони, твори прикладного мистецтва, вироби народних промислів. Монастирські й храмові будівлі були головними архітектурними пам'ятками своєї епохи – особливо до XVIII ст.

Цікаво, що багато монастирів навіть у радянський період, не дивлячись на втрату свого основного призначення, зберігали роль культурних центрів як музеї (зрештою, така доля не оминула й Скит Манявський).

Можна виділити різні види паломництва. За кількістю учасників і ознакою сімейної приналежності розрізняють сімейні та групові паломництва. За тривалістю можна виділити паломництва тривалі й короткочасні. Раніше за православними канонами паломництвом вважалася поїздка тривалістю більше 10 днів, залежно від того, у якій країні знаходяться об'єкти, відвідувані паломниками.

Зокрема, православне паломництво передбачає низку властивих йому специфічних особливостей. Перш за все, це низька комфортабельність розміщення паломників у монастирях. Не тільки в Галичині, але й у всій Україні можна назвати лише кілька монастирів, які мають готелі чи заклади розміщення готельного типу. Побутові незручності частково компенсуються низькою вартістю триразового денного харчування в монастирській трапезній.

Доволі проблематичним виглядає сьогодні намагання встановити чіткі статистичні дані про чисельність православних паломників в Україні. Зрештою, як і будь-яких інших за релігійною ознакою. На жаль, сучасна система статистичного обліку туристів, яка використовується в нашій державі, навіть не містить окремого критерію чіткого визначення мети туристичної подорожі. Так, за окремими вторинними даними державної статистики, за рік внутрішнє паломництво в країні здійснюють близько 300 тис. осіб. Сумнівність об'єктивності цієї цифри підтверджує хоча б той факт, що, за даними офіційного сайту carpathians.eu, лише Гошівський монастир на Ясній горі відвідує щороку близько ста тисяч осіб⁴. А християнських святинь у нашому краї, на Прикарпатті (монастирі різних видів, церкви, цілющі джерела, місця з'яви Богоматері тощо) – більше сотні. Паломники, як правило, особи активного віку, надзвичайно мотивовані. Їхній середній вік 45–50 років. У поїздках також часто бере участь молодь.

В Україні здавна приймали паломників в її святих місцях. І українські паломники відвідували святі місця в далеких від неї землях. Це не був туризм у сучасному розумінні цього поліфункціонального явища. Але в ньому вже були закладені комунікативні, інформативні, інтегративні, соціальні та інші функції туризму. На українській землі, як засвідчують давні літописи й хроніки, побувало багато мандрівників зі Сходу й Заходу. Їх приваблювала краса української природи, шляхетність душі українського народу, духовна велич Києво-Печерської і Почаївської лавр, Київської Софії, культурних і сакральних пам'яток інших регіонів України.

По всій українській землі розкидані паломницькі центри. У багатьох місцевостях були чудесні появи Божої Матері й на цих місцях люди будували каплички чи церкви. Багато прочан ішли сюди молитися Пречистій Діві й просити в неї заступництва. Деякі прощі стають настільки масовими й відомими, що туди люди йшли за десятки й сотні кілометрів.

Так, слава Пресвятої Богородиці на схилах Високого Бескиду гомоніла вже в княжі часи, бо саме тут постали перші монастирі в Карпатах. Галицько-Волинський літопис подає нам згадку про монастир у Синевидську – на схилах Тухлянського провалу ще в часи короля Данила. З плином часу монастирські хрести з'являються на шораз вищих карпатських вершинах. На одній з таких лицар Кучулад збудував невеликий монастир, започаткувавши відому Гошівську обитель. Після Другої світової війни монастир було розпущено. Чудотворна ікона та низка інших цінностей зникли. Лише в 1988 р. відбувся перший з того часу хресний хід на Ясну гору. Нині Гошів знову відроджується як чернечий і паломницький центр.

Місто Старий Самбір належить до найстарших міст Галичини. Руйноване ще ордою хана Батия, воно не раз відновлювалося. У середині XVI ст. тут була збудована церква. У 1727 р. до неї завітала Божа Матір і через свій образ плакала 25 тижнів. Місцевий парох був свідком цього чуда. Чутка про нього поширилась, і прочани йшли до церкви на поклін Небесній Заступниці.

Славною на цілу Галичину та Волинь була й залишається ікона Божої Матері в Кристинополі (Червоноград). Ще до Другої світової війни сюди йшли люди в надії на ласку Божу й оздоровлення. Також відомі були чудотворні ікони в селі Підкамені біля Бродів, у Підгірцях біля Сасова, у м. Бар на Поділлі та багатьох інших місцях України. Славилася чудами ікона Божої Матері в Кам'янці-Бузькій. У 1730 р. проголошено чудотворною плачучу ікону Богородиці в Тернополі. Львівський єпископ Атанасій Шенцицький доручив її вшановувати і надав відпуст на празники “Положення Чесної Ризи Матері Божої” і “Покров Пресвятої Богородиці”.

Трохи пізніше почалося паломництво до села Грушева, що на Львівщині. На рубежі XVIII і XIX ст. із дупла старої верби коло села створилася криничка чистої води, яка стала відома своєю чудодійністю. Люди йшли сюди й дбали про криницю. Владі це не подобалось і вона знищила її в 1840 р. Незабаром у селі лютувала епідемія холери. Люди прийняли це як знак кари й відновили криницю зі зрубаної верби. А потім купили капличку та поставили її так, що криниця опинилася в ній усередині. Тут було поміщено старий образ, на якому криницю з усіх боків обступили каліки, а на горі, над усіма підносилася Пречиста Діва. У 1939 р. каплиця була закрита. Аж 26 квітня 1987 р. у першу річницю Чорнобиля, як свідчать очевидці, з'явилася Пресвята Покровительниця в чорній одежі й так появлялась аж до Вознесіння. Незважаючи на заборону влади, сюди йшли люди зі всієї Галичини. Прочани прибували навіть з Австрії. Сьогодні йде мова про офіційне визнання церквою цих з'яв і визнання цього місця святим.

Галичина, так склалася історично, є тереном, де здавна пересікаються християнський Схід і Захід, обмінюються культурами, цінностями матеріального й духовного характеру. Однак, поряд із християнськими святинями, у Галичині є також і ті, що належать до інших релігій, зокрема іудаїзму та хасидизму.

Так, на Івано-Франківщині, саме на Косівщині, виник хасидизм – одна з поширених течій іудаїзму. Засновником хасидизму був Ізраель бен Еліазер, або Бааль Шем Тов, який у середині XVIII ст. заснував у Косові першу хасидську громаду. Після нього знаменитими цадиками (праведниками) у Косові були Якоб Коппель Хасид, Мена Барух, Менахем Мендель, Нахман Косовер, Хаїм Гагер. Євреї Косова та району (близько 10 тис. осіб) були винищені нацистами в ході “операції” 15–16 жовтня 1941 р. і в наступні місяці. На місці масового вбивства євреїв сьогодні споруджено пам'ятний знак. У самому Косові, як і в Коломиї. Городенці, збереглися і єврейські кладовища, і пам'ятні знаки вшанування представників єврейської національності.

У Галичі, який свого часу був не лише адміністративним центром, а й духовною християнською столицею Русі, знаходиться місце, ідентифіковане як пам'ятка (у тому числі й релігійна святиня) караїмської культури. Караїми – невеликий етнос з доволі інтригуючим поєднанням іудейського (у караїмській версії) віросповідання та тюркської мови.

У науковому світі суперечки про походження караїмів не вщухають і сьогодні. Початки їх історії сягають середини VIII ст. н. е. – часу, коли в Багдаді, на території сучасного Іраку (тодішнього Аббасидського халіфату), почав свою релігійну проповідь

Анан бен Давид. Ця людина очолила доволі розповсюджений опозиційний рух в іудаїзмі, суттю якого було заперечення авторитету Талмуду.

Протест проти засилля рабинату та самого Талмуду виявився у формі закликів повернутися до чистого старозавітного вчення. Окрім заперечення Талмуду, прихильники Анана наслідували проголошений їхнім учителем принцип буквального тлумачення Святого Письма, а також відрізнялися від решти євреїв ("талмудистів" чи, інакше, "рабанітів") рядом релігійних практик і традицій. У Галичі 2004 р. завершено створення музею караїмів. Сьогодні колекція караїмського фонду налічує близько 3 000 експонатів, які зберігаються у фондосховищі й експонуються в музеї.

Історико-культурна спадщина в контексті релігійного туризму в Івано-Франківській області, яка є однією з найбагатших в Україні, створює надзвичайно сприятливі умови й засади розвитку саме цього його виду. Аналіз сучасного стану справ у цій царині дає підстави зробити такі висновки.

1. Розвиток релігійного туризму в регіоні прямо пропорційно залежить від загального стану справ з розвитком туристичної галузі загалом. Мова йде, насамперед, про інфраструктурні компоненти: шляхи сполучення, заклади харчування й розміщення, медичні заклади, систему зв'язку, мережу закладів роздрібної торгівлі тощо. Об'єкти релігійного туризму повинні бути доступними, у тому числі й для тих, хто має на меті відвідати їх просто з культурно-пізнавальною метою.

2. Нагальними є спільні зусилля влади різних рівнів і релігійних конфесій, яким належать об'єкти культурно-історичної спадщини, щодо підтримання їх у належному матеріальному стані. Особливо, якщо ці об'єкти мають статус пам'яток місцевого чи загальнонаціонального значення.

3. Ці зусилля повинні мати системний і комплексний характер, виражений у реалізації спеціальних програм, фінансування яких мусить бути диверсифікованим, з обов'язковим залученням коштів місцевих громад. На нашу думку, це мало б стимулювати їх ініціативу й активність у плані розвитку туризму в конкретно взятій адміністративній одиниці.

4. Основна перспектива в збільшенні обсягів туристичних потоків релігійного туризму нами вбачається в розвитку саме релігійно-пізнавального його підвиду. У цьому контексті самі об'єкти релігійного туризму мають подбати про створення належних умов для прийняття такого типу відвідувачів, які мають достатньо високі вимоги до комфорту й сервісу. Під цим розуміємо потребу створення при монастирях, обителях, скитах спеціальних закладів розміщення, організацію і впровадження атрактивних заходів (наприклад, спеціальних тематичних вечорів, біенале, вернісажів на спеціальну релігійну тематику, циклу послідовних фестивалів церковного мистецтва, музики тощо).

5. Нагальною, на наш погляд, є й потреба системної маркетингової кампанії стосовно промоціювання потенційних можливостей об'єктів релігійного туризму в краї. Мова йде не лише про спеціальні тематичні відеоролики, фільми, статті в друкованих й електронних засобах інформації. Важливим є, вважаємо, створення і втілення системи дорожнього знакування з розробкою знаків спеціального інформативного характеру, які повідомляли б, які саме об'єкти релігійного чи культурно-пізнавального туризму знаходяться в конкретному населеному пункті. За таким принципом уже давно працюють наші сусіди в Польщі, Румунії, Словаччині, Угорщині.

6. Важливим та необхідним є і використання новітніх інформаційних технологій у туристичній галузі в контексті їх застосування щодо об'єктів релігійного туризму. Маємо на увазі, наприклад, технологію QR-кодів, які дозволяють отримати необхідну інформацію про конкретний об'єкт на пристрій стільникового телефону.

Не маємо сумніву в тому, що комплексна цілеспрямована робота всіх небайдужих, а особливо тих, хто має важелі впливу й у силу своїх посадових обов'язків зобов'язаний вирішувати питання розвитку туризму в регіоні, у найближчому майбутньому дасть свої позитивні результати. А пропагування християнських святинь є важливою справою не лише з точки зору економіки, суспільних потреб. Це – Богоугодна справа, у якій ми знайдемо підтримку й сприяння Всевишнього. Саме з вірою в благородність здійснення потрібної місії, у надійну опору при її організації й намагаємося формувати справжніх професіоналів у царині туризму в краї, справжніх патріотів.

1. Jedrysiak T. Turystyka kulturowa / T. Jedrysiak. – Warszawa : Polske Wydawnictwo Ekonomiczne, 2008. – S. 8.
2. Релігійний туризм : термінологічний словник-довідник / авт.-упоряд. Т. Божук. – Львів : Укр. бестселер, 2010. – С. 94–99.
3. Котлер Ф. Маркетинг гостинності / Котлер Ф., Боуен Дж., Мейкенз Дж. – Львів : Юніті, 2002. – С. 65.
4. З історії Гошівського монастиря [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.carpathians.eu/karpatskii-narod/>.

Volodymyr Velykochyy
(Ivano-Frankivsk, Ukraine)

The development of the religious tourism in Halychyna: the modern state and prospects

A short illuminate of the history of religious tourism development in Halychyna in the context of religious and confessional belonging during the modern period is given in the article. The special attention is paid to the pilgrimage as one of the types of religious tourism. It was pointed out the segments in the environment of those tourists that travel with a religious aim on the bases of the own marketing researches. The directions of perfection of the organization of tourist activity and the ways of improving of the tourist product forming of religious character in a complex with his sale are offered.

Key words: *tourism industry, religion tourism, pilgrimage, Halychyna, principles of tourism researches.*